

Αντώνη Δ. Μαγγανά

Πρόκειται για συλλογική δουλειά που ανέλαβαν να εκδώσουν οι P.Carlen και D. Cook Καθηγήτριες Εγκληματολογίας στο Keele University του Λονδίνου. Στον τόμο αυτό οι διάφοροι συγγραφείς επικεντρώνουν την ανάλυσή τους γύρω από τη χρηματική ποινή που, ορθά παρατηρεί ο S.Shaw, παρά τη συχνότητά της, αποτελεί ένα παραμελημένο αντικείμενο έρευνας για νομικούς και εγκληματολόγους.¹

Ο βαθύτερος τους, όμως, στόχος είναι να παρουσιάσουν τα διλήμματα και προβλήματα που θέτουν οι χρηματικές ποινές σε μια κοινωνία όπου οι διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις είναι μεγάλες.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το άμεσο και έμμεσο κόστος του εγκλήματος είναι τεράστιο. Όσον αφορά τα θύματα πρόκειται για σωματικές και ψυχολογικές κακώσεις, για αποζημιώσεις, για το φόβο του εγκλήματος και τις συνέπειές του. Όσον αφορά τον παραβάτη, πρόκειται για τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας, τις χρηματικές ποινές, τις συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική ζωή. Τέλος για το Κράτος εκτός από τις αποζημιώσεις στα θύματα εγκληματικών πράξεων υπάρχουν οι υπηρεσίες που ασχολούνται με την καταστολή του εγκλήματος. Με κάποια κυνικότητα θα λέγαμε ότι πολύς κόσμος ζει από το έγκλημα, ενώ το λογαριασμό στο τέλος τον πληρώνει όλο το κοινωνικό σύνολο.²

Αν υπολογίσουμε ότι η χρηματική αποτελεί μια ποινή όπου το Κράτος δεν πληρώνει για την εκτέλεσή της, αλλά αντίθετα εισπράττει χρήματα καταλαβαίνουμε εύκολα τη σπουδαιότητα και χρησιμότητα αυτής της ποινής. Και είναι ανεξήγητη αυτή η αλλεργία των ειδικών επιστημόνων να μη θέλουν να ασχοληθούν πιο επισταμένα με τη χρηματική ποινή και τους κανόνες επιβολής της. Δεν έχουμε παρά να συγκρίνουμε το πλήθος των δημοσιευμάτων που αφορούν τη θανατική ποινή καθώς και την ποινή φυλάκισης με εκείνο που αφορούν τη χρηματική ποινή. Έτσι η έκδοση αυτού του βιβλίου δικαιολογείται απόλυτα όσον αφορά τη σπουδαιότητα του θέματος.

Ο τόμος αποτελείται από επτά επί μέρους άρθρα που γράφτηκαν από εγκληματολόγους κοινωνιολογικής, κυρίως, προέλευσης. Στο πρώτο άρθρο η P.Carlen αναφέρεται στις ανισότητες στην επιβολή των διαφόρων ποινών. Για παράδειγμα οι άνεργοι, ακόμα κι αν δεν καταδικασθούν σε ποινή φυλάκισης, έχουν τελικά πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να βρεθούν στη φυλακή λόγω μη πληρωμής μιας χρηματικής ποινής.³

Από τις διάφορες θεωρίες για την επιβολή ποινών προτιμά τη "State obligated rehabilitation". Σύμφωνα μ'αυτήν η αποδοκιμασία του εγκλήματος (denunciation), η μείωση της εγκληματικότητας (crime-reduction), η επανένταξη του εγκληματία (rehabilitation) και ο συμβιβασμός με το θύμα (reconciliation) αποτελούν τους κυριότερους στόχους επιβολής της ποινής.

Οι ποινές πρέπει να είναι δίκαιες με την έννοια ότι πρέπει να έχουν τις ίδιες επιπτώσεις και συνέπειες στους παραβάτες που τέλεσαν τα ίδια αδικήματα. Η επίτευξη του στόχου αυτού είναι αναμφισβήτητα πολύ δύσκολη αλλά δε χάνομε τίποτε από το να την επιδιώξουμε: "it will be virtually impossible to achieve equality of impact, but ... it is fairer to move some distance towards the principle of equal impact than to ignore it altogether".⁴ Πολλές προσπάθειες έγιναν και γίνονται διεθνώς προς την κατεύθυνση αυτή. Εκείνο όμως που πρωτεύει είναι να αναχθεί η "sentence feasibility" σε βασικό στόχο της ποινής.

Και στο δεύτερο άρθρο ο S.Shaw καταγγέλλει τη μη ύπαρξη αναλογίας ανάμεσα στη χρηματική ποινή και τη δυνατότητα να την ξεπληρώσει ο παραβάτης. Ο συγγραφέας προσπαθώντας να εξηγήσει την έλλειψη δημοσιότητας γύρω από τις χρηματικές ποινές, ορθά παρατηρεί ότι οι περισσότερες περιπτώσεις όπου επιβάλλονται δεν επισύρουν τη δημοσιότητα. Αφού εκθέσει τα διάφορα συστήματα επιβολής και υπολογισμού των χρηματικών ποινών (π.χ. *jours/amende*) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η χρηματική ποινή έχει λιγότερα μειονεκτήματα από άλλες εναλλακτικές λύσεις (κυρίως αυτές που αναπτύσσονται τελευταία στις Η.Π.Α.) υπό τον όρο ότι θα είναι προσαρμοσμένη στις δυνατότητες του παραβάτη. Γιατί κάποιος που δεν έχει τίποτα τί χρηματική ποινή μπορεί να πληρώσει;

Ο P.Young στο άρθρο που ακολουθεί αναφέρεται στα πλεονεκτήματα της χρηματικής ποινής μέσα από συνεντεύξεις που είχε με διάφορους *sheriffs* στη Σκωτία χώρα με υψηλό ποσοστό φυλάκισης για μη πληρωμή χρηματικής ποινής. Όλοι οι *sheriffs* πιστεύουν ότι η χρηματική ποινή είναι μια ορισμένη (*definite*) και εύκολα προσαρμόσιμη (*flexible*) ποινή. Εκτός αυτού δεν έχει να ασχοληθεί κανείς με το σωφρονισμό και την επανένταξη (*reformation and rehabilitation*), όπως στην περίπτωση της φυλάκισης. Πληρώνοντας τη χρηματική ποινή, ο παραβάτης τιμωρείται και η βλάβη που προκάλεσε εξισορροπείται.

Θεωρητικά η χρηματική ποινή έχει το πλεονέκτημα να μπορεί να επιβληθεί για όλα τα αδικήματα εκτός από τη δολοφονία. Και βέβαια είναι η κατ'εξοχήν ποινή για τις ελαφρές παραβάσεις (*regulatory offences*). Επί πλέον ο παραβάτης μπορεί κατά ένα μέρος να ρυθμίσει τον τρόπο πληρωμής μιας χρηματικής ποινής. Τέλος ο τιμωτηρικός στόχος της ποινής περνά κατ'εξοχήν με την επιβολή της. Το μήνυμα όμως είναι διαφορετικό από εκείνο της φυλάκισης, μια και αφορά άλλες κοινωνικές αξίες. Ποιός θα τολμούσε για παράδειγμα να περιοριστεί σε μια επιβολή χρηματικής ποινής για ένα βιαστή;⁵

Στο τέταρτο άρθρο, η H.Allen, με στατιστικά στοιχεία, δίνει τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις χρηματικές ποινές για τους άνδρες και τις γυναίκες. Και αυτό, όχι μόνο όσον αφορά το συνολικό αριθμό των χρηματικών ποινών, αλλά και το ύψος τους. Τα δεδομένα αυτά όμως δεν πρέπει να ερμηνευτούν βιαστικά. Κατά την Allen οι γυναίκες έχουν περισσότερες χρηματικές ποινές γιατί φυλακίζονται λιγότερο από τους άνδρες

και γενικότερα διότι υφίστανται τις πιο ήπιες ποινές. Βέβαια, η κατάσταση αυτή εξηγείται από τις ειδικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει η γυναίκα καθώς και από τα οικογενειακά βάρη που σηκώνει. Όμως, μοιάζει με κατάφορη αδικία κατά του άνδρα, αφού στην Αγγλία σύμφωνα με το νόμο, άνδρας και γυναίκα είναι ίσοι. Αν όμως επιδιώξουμε την απόλυτη ισότητα μεταξύ των δύο φύλων θα καταλήξουμε στην πράξη σε ανισότητες μιας και στην καθημερινή ζωή ο άνδρας και η γυναίκα κάθε άλλο παρά ίσοι είναι. Έτσι οι μηχανισμοί απονομής της ποινικής δικαιοσύνης εμφανίζονται να εξισορροπούν τα πράγματα, επιβάλλοντας μια τυπικά άνιση, αλλά ουσιαστικά ίση μεταχείριση.

Τα δύο επόμενα άρθρα αφορούν τις αδικίες και ανισότητες που υπάρχουν στις ποινές για οικονομικά αδικήματα (*white-collar crimes*).

Ο M. Levi τονίζει το μικρό ποσοστό φυλάκισης και τις χαμηλές χρηματικές ποινές για τις απάτες. Αλλά και αν ακόμα επιβληθεί ποινή φυλάκισης τότε θα εκτελεστεί σε ανοικτές φυλακές ή με ευνοικότερους όρους. Οι χρηματικές ποινές για σοβαρές παραβάσεις κατά της υγείας και του περιβάλλοντος είναι αστείες. Όλα αυτά δείχνουν ότι οι υπαίτιοι απάτης βρίσκονται οπωσδήποτε έξω από τις κοινά “επικίνδυνες τάξεις”.

Αυτή η προνομιακή μεταχείριση ενισχύει την άλλη άποψη ότι οι φτωχοί είναι εκείνοι που υφίστανται τις βαρύτερες συνέπειες και ως δράστες και ως θύματα των εγκληματικών πράξεων. Τέλος ο M. Levi θεωρεί ότι για τους ενόχους απάτης θα ήταν αποτελεσματικότερη μια διοικητική κύρωση με αποκλεισμό από ορισμένα επαγγέλματα ή πράξεις (*disqualification orders*) παρά τη χρηματική ποινή.

Η D. Cook επικρίνει τη διαφορετική μεταχείριση των φοροφυγάδων από εκείνους που προσπαθούν να ξεγελάσουν το δημόσιο με μικροαπάτες γύρω από την οικογενειακή, επαγγελματική ή προσωπική τους κατάσταση. Για τους πρώτους τα δεδομένα είναι λίγα, αφού υπάρχουν ελάχιστες καταγγελίες, αλλά και όταν υπάρξουν η περίπτωση αντιμετωπίζεται με ευνοικότερο τρόπο. Αντίθετα, οι δεύτεροι που στην ουσία κλέβουν πολύ μικρότερα ποσά από το Κράτος, αντιμετωπίζονται με μεγάλη αυστηρότητα και υφίστανται πολύ σοβαρές ποινές.

Η συγγραφέας προτείνει τη δημοσιοποίηση των καταδικαστικών αποφάσεων για τους μεγάλους φοροφυγάδες (κύρωση την οποία υπολογίζουν πολύ) και αναρωτιέται τί προληπτικό ρόλο μπορούν να παίξουν οι βαρείες ποινές στους μικροεγκληματίες της “κοινωνικής ασφάλισης” (*social security fraudsters*), όταν το κίνητρό τους στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η ικανοποίηση μιας επιτακτικής ανάγκης και όχι το κέρδος.

Στο τελευταίο άρθρο γύρω από τις εναλλακτικές λύσεις στη φυλάκιση, ο R. Matthews επιλέγει, αντίθετα με τους προηγούμενους συγγραφείς, ηπιώτερους τόνους. Ασφαλώς πρέπει να περιοριστεί η φυλάκιση, όμως δεν είναι δυνατόν να βλέπουμε συνέχεια τη φυλακή ως μια ολοκληρωτική αποτυχία. Όπως και για άλλες ιδρυματικές μορφές (σχολεία, νοσοκομεία) δεν μπορούμε να την περιορίσουμε δίνοντας μόνο τα αρνητικά

της σημεία. Ποιός θα διεννοείτο πραγματικά να κρίνει την αξία ενός σχολείου από τον αριθμό των αποτυχόντων ή ενός νοσοκομείου από τον αριθμό των θανάτων;: "Prisons should be assessed in terms of their achievements, the provision programs and the level and quality of services which they deliver".⁶

Οι νέες δυνατότητες και εναλλακτικές λύσεις πρέπει να δοκιμαστούν στην πράξη. Η νέα τάση που υπάρχει να εξασκηθεί δηλαδή ένας εκφοβισμός και ένας έλεγχος στον παραβάτη δια μέσου νέων εναλλακτικών λύσεων (π.χ. η ηλεκτρονική κατ'οίκον παρακολούθηση) είναι ενδιαφέρουσες.

Ο Matthews, όμως, επιμένει κυρίως σε κάτι που ίσως είναι ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί μια εξατομίκευση της ποινής καθώς και λιγότερες ανισότητες. Πρόκειται για την ανάπτυξη μιας "inter-agency approach" στον τομέα του sentencing. Διάφορες αρχές ή άτομα θα αποφασίζουν συνολικά για το πώς πρέπει να χειριστούμε μια περίπτωση.⁷ Αυτό έχει ήδη αρχίσει να γίνεται με ορισμένες κατηγορίες παραβατών όπως οι ανήλικοι. Ο συγγραφέας πιστεύει ότι βιάστηκαν οι ειδικοί επιστήμονες να εγκαταλείψουν την ιδέα της επανένταξης (rehabilitation). Το όνειρο αυτό μπορεί ακόμα να γίνει πραγματικότητα με την αυστηρή εξατομίκευση των ποινών.

Μέσα από τις σελίδες του τόμου αυτού βγαίνουν πράγματα που όλοι κάποτε σκεφτήκαμε σχετικά με τις ανισότητες των ποινών και τα παράδοξα στη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης. Μεγάλη σημασία και ορθά δίνεται στην άνιση μεταχείριση των παραβατών. Χωρίς μια συνεπή και δίκαιη πολιτική επιβολής των ποινών είναι αδύνατο να επιτευχθεί μια ορθολογική αντεγκληματική πολιτική.

Ο τίτλος του βιβλίου "Paying for crime" θα μπορούσε να ερμηνευθεί κυριολεκτικά ότι ο παραβάτης πρέπει να πληρώσει για το αδίκημα. Σήμερα, στην κατ'εξοχή υλιστική κοινωνία στην οποία ζούμε, η χρηματική ποινή εμφανίζεται ως εκείνη που πετυχαίνει τους περισσότερους στόχους της ποινής. Ταυτόχρονα αποφέρει οικονομικά οφέλη στο Κράτος ή το θύμα, αντίθετα από τις άλλες ποινές που γίνονται όλο και επαχθέστερες για τους φορολογουμένους. Είναι επομένως καιρός να ασχοληθούν σοβαρά οι ειδικοί επιστήμονες με τις χρηματικές ποινές και τον υπολογισμό τους. Το βιβλίο που έχουμε μπροστά μας αποτελεί θετικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.

Υποσημειώσεις

1. Op. cit. σελ. 42: "In many ways too the fine is the centerpiece of the criminal justice system. Virtually all road traffic offences are dealt with by way of a fine, and it is also imposed in about one-half of all crime cases. Yet in spite of the numerical significance of fine, their use and enforcement is a relatively neglected and unresearch topic".

2. Op.cit., σελ. 3

3. Op. cit., 13

4. Op. cit. 25

5. Op. cit., σελ. 64

6. Op. cit., σελ. 148

7. Μιλώντας για το δικαίωμα του Κράτους να τιμωρεί λέγαμε το 1985: "[...] il faut impliquer les différentes communautés collectivement ou les individus à la solution des transgressions aux règles de la vie sociale. Il faut donc arriver à un stade où le comportement criminel sera envisagé de façon globale. [...] Il faut prévoir un mécanisme ressemblant à la Direction de la Protection de la Jeunesse qui déciderait, après concertation avec les spécialistes, des mesures à prendre". A. Manganas "Approche pragmatique du droit de l'Etat de punir", (1986) 271 Cahiers de Droit, 417, 418.